

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - גני הדר פתח תקוה

ראש הכולל - הרב זכריה אינגבר. עורך הגליון - הרב שמואל אינגבר.

"והאלקים אנה לידו" (שמות כ"א, י"ג) - האם ניתן להרוג אדם שלא מגיע לו למות (חלק שני. החלק הראשון התפרסם בגיליון של שנת תשע"ח)

מצב מיוחד של סכנה - שני דרכי הנהגה - במצב של סכנה יש שני דרכי הנהגה, השונים ממצב שבו אין סכנה :

דרך הנהגה א' - לכל הדעות, במצב של סכנה, האדם יכול להינזק גם אם לא מגיע לו עונש. ומיכיון שישנם בעולם דברים שעל פי חוקי הטבע יכולים לגרום נזק, לכן האדם מחויב להישמר מהם, ואם לא ישמר, הוא עלול להינזק. דרך הנהגה ב' - גם במצב של סכנה שבה האדם יכול להינזק, יתכן שה' ישים עליו שמירה מיוחדת, בגלל צורך מסוים, ולאדם יקרה נס ולא יפגע. ונפרט את הדברים :

דרך הנהגה א' - אדם עלול להינזק גם אם לא מגיע לו משמים

מפרש בעל 'ספר החינוך' (מצוות מעקה) : "משרשי המצוה, לפי שעם היות השם ברוך הוא משגיח בפרטי בני אדם ויודע כל מעשיהם וכל אשר יקרה להם טוב או רע בגזרתו ובמצותו לפי זכותו או חובו... אף על פי כן צריך האדם לשמור עצמו מן המקרים הנהוגים בעולם, כי האל ברא עולמו ובנאו על יסודות עמודי הטבע, וגזר שיהיה האש שורפת, והמים מכביין הלהבה... או אם יפול האדם מראש הגג הגבוה לארץ שימות... ציוהו לשמור מן המקרה, כי הטבע שהוא מסור בידו יעשה פעולתו עליו, אם לא ישמר ממנו...".

דרך הנהגה ב' - רגלי חסידיו ישמור

מהפסוק : "רגלי חסידו [חסידיו] ישמר" (שמואל א', ב', ט'), ניתן ללמוד, שגם במצב של סכנה, יש מקרים, אמנם נדירים, שבהם ה' יציל את האדם, כאשר יש לכך סיבה מיוחדת. וכמו שאומר 'הזוהר הקדוש' על פסוק זה : רבי יהודה פתח ואמר, רגלי חסידיו ישמור וגו', חסידו כתיב חד, ודא אברהם, דקב"ה נטיר ליה תדיר ולא אעדי נטירו מניה לעלמין" (הזוהר הקדוש חלק א' קי"ב ע"ב).

וכן מביא בעל 'ספר החינוך' : "ואמנם יהיו קצת מבני אדם אשר המלך חפץ ביקרם לרוב חסידותם ודבקות נפשם בדרכיו ברוך הוא, המה החסידים הגדולים... כמו האבות... וכמו דניאל חנניה מישאל ועזריה ודומיהם, שמסר האל הטבע בידיהם".

מצב מיוחד - מצב שבו יש עון מיתה בידו, אך עדיין לא נגזר עליו משמים

מצב נוסף, שבו האדם עבר עבירה שיש עליה דין מיתה, אך עדיין לא נגזר עליו משמים שעכשיו ימות. במקרה כזה אפשר לומר, שגם לדעה שאין אדם ניזוק אלא אם כן מגיע לו משמים, במקרה כזה הוא כן יכול למות, למרות שעדיין לא נגזר עליו למות.

מיתת אנשים שלא הגיעו לגיל עשרים - ב'תיקוני הזוהר' (תיקון מ' דף פ"א ע"א) מובא שר' אלעזר שאל את אביו רשב"י, על אדם שמת והוא מעל גיל שלש עשרה אך פחות מגיל עשרים, שאין עליו עדיין דין שמים - אז מי המית אותו? וענה לו, שבו מתקיים הפסוק : "ויש נספה בלא משפט", הכוונה בלא שיתוף מידת הרחמים אלא במידת הדין בלבד. שאיש זה שפגע במלאך המשחית ללא כוונה, יכול להורגו, כי אין עליו שמירה מלמעלה.

המתים במבול - אפשר לקשר לדברי 'הזוהר הקדוש' דלעיל, את דין המתים במבול שהיו פחות מגיל מאה. התורה מספרת לנו שנה הוליד רק בהיותו בן חמש מאות. ומסביר רש"י שלמרות שכל הדורות הולידו למאה שנה, ה' כבש את מעיינו של נח, כדי שהבנים שלו יהיו בני פחות ממאה בזמן המבול. כי לפני המבול לא היו נידונים בדין שמים לפני גיל מאה, וכך לא יחול עליהם דין מיתה משמים.

ונראה לשאול - אם בני נח לא מתו במבול כי היו פחות מגיל מאה, אז איך אחרים מתו, למרות שהיו פחות מגיל מאה? ויש לתרץ, שלכל אלו שמתו במבול היו חטאים שהגיע עליהם עונש מיתה, אלא שלא הגיעו לגיל של דין שמים, ובמצב כזה של סכנה גדולה שהיתה במבול, הם ימותו, אלא א"כ ה' יצילם דרך נס. ולבני נח כן היתה להם סיבה להצילם, בזכותו של נח ולכן ניצלו מהמבול.

"וישם ה' לקין אות" - לאחר שקין הורג את הבל נאמר : "לכן כל הורג קין שבעתים יקם, וישם ה' לקין אות לבלתי הכות אתו כל מצאו" (בראשית ד', ט"ו). ומובא ברש"י : "וישם ה' לקין אות - חקק לו אות משמו במצחו (ס"א ד"א כל מוצאי יהרגני - הבהמות והחיות, אבל בני אדם עדיין לא היו שיירא מהם, רק אביו ואמו ומהם לא היה ירא שיהרגוהו, אלא אמר עד עכשיו היה פחדתי על כל החיות כמ"ש ומוראכם וגו' ועכשיו בשביל עון זה לא ייראו ממני החיות ויהרגוני. מיד וישם ה' לקין אות החזיר מוראו על הכל)".

וקשה - הרי לחיות אין בחירה, ואם ה' לא גזר עליו עדיין מיתה, אז לא יהרגוהו, ומדוע פחד מהם? ולשם מה ה' שם לו אות? ונראה, שהגיע לו עונש מיתה, אלא שה' לא רצה להמיתו עכשיו אלא יותר מאוחר, וכמו שאומר רש"י : "שבעתים יוקם - איני רוצה להנקם מקין עכשיו, לסוף שבעה דורות אני נוקם נקמתי ממנו". ומשמע, שאם אדם חייב מיתה, למרות שעדיין לא נגזר עליו מיתה בפועל, אבל החיות כבר יכולות להרוג אותו אם ימצאו אותו במקרה, ולכן הוא פחד, ולכן ה' היה צריך לשים עליו שמירה מיוחדת ע"י האות.

"ועשית מעקה לגגך" - התורה מצווה : "כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים בביתך כי יפל הנפל ממנו" (דברים כ"ב, ח'). ושואלים המפרשים, מדוע נאמר - 'הנפל', היה צריך לכתוב 'האדם' :

רש"י מסביר : "כי יפול הנופל - ראוי זה ליפול, ואעפ"כ לא תתגלגל מיתתו על ידך". ומשמע, שאם אדם נופל מהגג, אין זה באקראי אלא וודאי שהיה בעל עבירה שדינו היה ליפול. ומכאן, שלא יתכן שאדם שלא מגיע לו ליפול יפול מהגג. ואילו אבן עזרא אומר : "הנפול - נקרא על שם סופו וכן יומת המת". ומשמע מדבריו, שמדובר באדם שלא מגיע לו ליפול, ובכל זאת יפול מהגג, אם אין שם מעקה, אך הוא נקרא - 'הנפל' על שם סופו. וא"כ הוא מבטא את הדעה השניה האומרת שהאדם יכול להיפגע גם אם לא מגיע לו, כי אין עון בידו.

נשים מתות בשעת לידתן - במשנה במס' שבת (ל"א ע"ב) : "על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן. על שאינן זהירות בנדה בחלה ובהדלקת הנר". והגמ' שם (ל"ב ע"א) מסבירה מדוע מתות דווקא בשעת לידתן : "ומאי שנא בשעת לידתן? אמר רבא - נפל תורא חדד לסכינא". ומסביר רש"י : "נפל תורא - לארץ, שהוא עומד לשחיטה הכל אומרים חדדו לסכינא עד שלא יקום, ויהא טורח להשליכו,

כך, הואיל ואיתרע מזלה מזומנת פורענותה לבא". ומשמע, שיש מצב שבו האשה עברה עבירה ומגיע לה עונש, אך עדיין לא נגזר עליה למוות, אך אם איתרע מזלה ונמצאת במצב סכנה - היא יכולה למוות, למרות שעדיין לא נגזר עליה.

אין לסמוך על הנס - השטן מקטר בשעת סכנה - במס' שבת (ל"ב ע"א): "רבי ינאי לטעמיה דאמר, לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושיין לו נס, שמא אין עושיין לו נס, ואם עושיין לו נס מנכין לו מזכותיו". ומסביר המאירי: "לעולם יהא אדם נוהר שלא למסור עצמו לסכנות ואל יסמוך על הנס... כלל גדול אמרו השטן מקטר בשעת הסכנה". משמע שיתכן והאדם נמצא במצב שמגיע לו למוות, אך ה' לא גזר עליו שימות עכשיו, אך אם נמצא במצב סכנה, השטן מקטר ואז יכול למוות.

כיון שניתנה רשות למשחית אינו מבחין בין צדיק לרשע: "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר" (שמות י"ב, כ"ב). ואומר רש"י: "ואתם לא תצאו וגו' - מגיד שמאחר שנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע". וגם כאן רואים שאם ניתנת הרשות למשחית הוא יכול לפגוע גם בצדיקים כי זו שעת סכנה.

בעל 'משכיל לדוד' מסביר, שהמשחיתים מתקנאים בישראל בראותם שכל המצרים לוקים והם ניצולים. ומוסיף שיש אומרים שאף תלמיד חכם צריך להזהר בלילה, לפי שהחיצונים מתקנאים בו, ויש להם רשות לשלוט בזמנו, הילכך הזהירם שלא יצאו. ואם ישראל יקיימו מצות הקב"ה בנתינת הדם וכו' על ידי זה יהיו כדאיים להשגחה פרטית, באופן שלא יתן המשחית לבוא אל בתיכם. אך אם לא יקיימו ציווי זה, יהיו נידונים בהסתר פנים, ואז כל חיתו יער יוכלו להיכנס גם לתוך בתיכם, בהיות שבו בלילה כל העיר כולה נעשית רשות למחבלים, ונדון כמו גבול שלהם.

הפורץ גדר ישכנו נחש

הגמ' במס' 'עבודה זרה' מביאה: "מעשה בבן דמא בן אחותו של רבי ישמעאל שהכישו נחש. ובא יעקב איש כפר סכניא לרפאותו, ולא הניחו רבי ישמעאל. ואמר ליה - רבי ישמעאל אחי, הנח לו וארפא ממנו, ואני אביא מקרא מן התורה שהוא מותר. ולא הספיק לגמור את הדבר עד שיצתה נשמתו ומת. קרא עליו רבי ישמעאל - אשריך בן דמא שגופך טהור ויצתה נשמתך בטהרה, ולא עברת על דברי חבריך, שהיו אומרים - ופורץ גדר ישכנו נחש... אמר מר - לא עברת על דברי חבריך שהיו אומרים ופורץ גדר ישכנו נחש - איהו נמי חויה טרקה? חויה דרבנן דלית ליה אסותא כלל. ומאי הוה ליה למימר - וחי בהם ולא שימות בהם" (עבודה זרה כ"ז ע"ב).

ומסביר רש"י את שאלת הגמ' - שכמו שהיה יכול להתרפא מהנשיכה של הנחש הראשון, באותה דרך היה יכול להתרפא גם מהנחש השני שיישך אותו על שעבר על דברי רבנן? ומתוצאת הגמ', שגם אם היה יכול להתרפא מהנחש הראשון, הרי מהנחש שיישך אותו על שעבר על דברי רבנן, לא יוכל להתרפא וימות. ומוסיף בספר 'תורת חיים' על הסוגיא שם ואומר, שאדם שעובר על דברי חכמים חייב מיתה, ולכן הנחש שנושך אדם זה, אין תרופה לנשיכתו והאדם וודאי ימות. אך במקרה הראשון, הרי היתה תרופה לנשיכתו, ממילא משמע שלא נגזר עליו עונש מיתה, למרות שלבסוף מת. ובכל זאת מוטב שמת זכאי בלא חיוב מיתה, ממה שימות על ידי חיוב מיתה. ומשמע מדבריו, שאדם זה שמת לבסוף, כנראה היה בידו עון מיתה, אך עדיין לא נגזר עליו שימות, וקרה שפגע בו נחש, והיה יכול לנשכו, אך לא בוודאי שהיה מת מזה, כי עדיין לא נגזר עליו עונש מיתה.

למה נקרא שמן כשפים - שמכחישין פמליא של מעלה

במס' 'חולין' (ז' ע"ב) מובא: "אין עוד מלבדו, אמר רבי חנינא - ואפילו כשפים". ומסביר רש"י: "ואפילו כשפים - אין מלבדו, כלומר שלא מדעתו, שאם אין גזירה מלפניו אין מריעין לו לאדם". ומשמע, שאפילו בכישוף לא ניתן להרע לאדם אא"כ נגזר עליו משמים. וממשיכה הגמ' ומספרת: "ההיא איתתא דהות קא מהדרא למישקל עפרא מתותיה כרעיה דרבי חנינא. אמר לה - שקול, לא מסתייעא מילתיך, אין עוד מלבדו כתיב". ושואלת הגמ': "והאמר רבי יוחנן - למה נקרא שמן כשפים שמכחישין פמליא של מעלה", ומשמע שלדעת ר' יוחנן יש כח בכשפים לפעול נגד רצון שמים. ומתוצאת הגמ': "שאני ר' חנינא דנפישא זכותיה". ומשמע, שהגמ' מקבלת את דעת ר' יוחנן שיש כח בידי הכשפים לפעול נגד פמליה של מעלה, אלא שר' חנינא היה בטוח שלא יקרה לו כלום, כי זכויותיו היו מרובות. ומשמע שאנשים אחרים יכולים להיפגע מכשפים, גם אם לא מגיע להם מדין שמים.

אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה - ומביאה הגמ' שם עוד מאמר של ר' חנינא: "ואמר ר' חנינא - אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה, שנאמר מה' מצעדי גבר כוננו". ומסביר רש"י: "מכריזין - גזרו עליו". ומשמע, שלדעת ר' חנינא, כל נזק שקורה לאדם בא עליו, רק אם נגזר עליו משמים.

עין הרע - בדין של 'מחצית השקל' אומרת התורה: "ולא יהיה בהם נזק בפקד אתם" (שמות ל', י"ב). ואומר רש"י: "ולא יהיה בהם נזק - שהמנין שולט בו עין הרע והדבר בא עליהם כמו שמצינו בימי דוד". ובמקורות רבים בש"ס ובמפרשים מופיע ענין עין הרע וכוחו הגדול, עד שמובא במס' 'בבא מציעא' (ק"ז ע"ב) שתשעים ותשע אנשים ממאה מתים ע"י עין הרע: "והסיר ה' ממך כל חולי, אמר רב - זו עין... דרב סליק לבי קברי, עבד מאי דעבד, אמר תשעין ותשעה בעין רעה ואחד בדרך ארץ". ויש לשאול גם בסוגיה זו, כיצד יכול לפעול הענין של עין הרע. האם יתכן שאדם מגיע לו מיתה משמים, בכל זאת ימות מאדם שיעשה לו עין הרע? או שגם כאן, רק מי שיש בידו עון, אלא שעדיין לא נגזר עליו משמים, יכול להיפגע מעין הרע? ונראה שגם בנושא זה נמצא את שתי הגישות דלעיל.

במס' 'ברכות' (כ' ע"א) מובא על ר' יוחנן: "רבי יוחנן הוה רגיל דהוה קא אזיל ויתיב אשערי דטבילה... אמרי ליה רבנן - לא קא מסתפי מר מעינא בישא? אמר להו - אנא מזרעא דיוסף קא אתינא דלא שלטא ביה עינא בישא". ומשמע, שלא יכלו לפגוע בר' יוחנן בעין הרע רק בגלל שהיה מזרעו של יוסף, אך אם היה משבט אחר היו פוגעים בו, והאם ר' יוחנן היה בעל עון? וכן יש לתמוה שמשמע שעין הרע לא שולטת בדגים, כי הם מכוסים ע"י המים, אך האם יש להם עוונות? ולכן נראה, שיש לעין כח במבט שלה.

נזק מעין הרע רק אם נגזר משמים - בחזון אי"ש נמצא את הגישה השניה שלפיה, אי אפשר להזיק בעין הרע אא"כ נגזר הדבר משמים, וכך הוא כותב (ליקוטים למס' בבא בתרא סי' כ"א): "מסודות הבריאה כי האדם במחשבתו מניע גורמים נסתרים בעולם המעשה. מחשבתו הקלה תוכל לשמש גורם להרס ולחורבן של גשמים מוצקים... מ"מ הכל בידי שמים, וכל שלא נגזר עליו בדין שמים לאבדן - הדבר ניצל, אבל כשנגזר הדבר לאבד, מתגלגל הדבר לפעמים ע"י שימת עין תמהון".

הקיעורים מתקיימים בזית הכנסת חניכי הישיבות - רח' מנחת שלמה 3 גני הדק פתח תקוה

שעה 11:00 - שיעור בגמרא מסכת שבת. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש.

ביום ה' שיעור בפרשת השבוע (שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש)

לפרטים נא לפנות בטלפון - 0548448692. לחגובות הערות והארות ולקבלת הגליון במייל, גם במהדורה מורחבת,

נא לפנות לכתובת - Ingber@bezeqint.net